

Boeren voor natuur

Boeren inzetten bij het beheer van het landschap. We kennen dit van de groenblauwe diensten uit bijvoorbeeld het Programma Beheer (inmiddels SNL) van het ministerie van LNV. Dit beleid resulteerde echter te weinig in nieuwe natuur. Alterra ontwikkelde daarom samen met onder andere LNV het alternatieve concept Boeren voor Natuur.

Blijkbaar is er veel te halen in deze natuurvriendelijke oevers in de Bieslandse Bovenpolder. Foto: Bendiks Westerink

‘Boeren voor Natuur gaat veel verder dan het onderhouden van wat landschapselementen’, vertelt onderzoeker Judith Westerink, sinds enkele jaren betrokken bij de ontwikkeling van het concept. ‘Een boer doet het er niet zomaar bij. De natuurge-richtheid van Boeren voor Natuur zit in het héle bedrijfssysteem verweven. Je gaat als het ware terug naar de beperkingen van vroeger. De aanwezigheid van een grote diversiteit aan planten, vogels en kleine zoogdieren was een direct gevolg van het toenmalige landbouwsysteem. Breng je de oude dynamiek terug op het bedrijf dan is de kans groot dat er een mooi en natuurrijk landschap komt.’

Tegenbeweging

Voor de ontstaansgeschiedenis van Boeren voor Natuur gaan we terug naar rond 2001.

Het idee was een reactie op het toenmalige beleid voor natuurontwikkeling van LNV, aldus Westerink. Natuurbehoud was vooral gericht op het realiseren van natuurdoeltypen op detailniveau: er werd ‘voorgeschreven’ welke planten- en diersoorten zouden moeten gaan voorkomen. Programma Beheer voorzag alleen in standaard contracten – de groenblauwe diensten – om grondbezitters in te zetten bij de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Maar dat leverde te weinig nieuwe natuur op. Westerink: ‘Dat de EHS-doelstellingen niet worden gehaald, komt omdat natuurgebieden, maar ook landbouwgebieden in Nederland te klein zijn. Maar het ligt  ok aan de aanpak: met alleen regelgeving kom je niet ver genoeg. Is een natuurgerichte bedrijfsvoering gewenst, zorg dan voor een sterke impuls door een gegarandeerd inkomen.’

Gesloten kringloop

Dankzij de subsidieregeling Pilots Groene Diensten van LNV, kon Alterra het concept ontwikkelen. Het moest vooral transparant worden, zonder ingewikkelde regelgeving. Westerink: ‘Er is gekozen voor slechts  en voorwaarde: de gesloten kringloop.’ Een gesloten kringloop betekent dat een boer het moet doen met wat het eigen bedrijf oplevert. De boer verbouwt zelf het veevoer en gebruikt alleen nog mest van eigen koeien, aangevuld met compost van biomassa uit eigen sloten, slootkanten en bosjes. De enige maatregel van buitenaf is een aanpassing van het waterpeil naar een flexibel, ge imiteerd natuurlijk waterpeil.

Delen van het boerenland verschrallen, wat gunstig is voor flora, fauna en waterkwaliteit. De agrarische productie gaat hiermee wel omlaag. De inkomstenderving krijgt de

boer gecompenseerd uit een gebiedsfonds, waarin rijk, provincie, waterschap, stadsgewest en gemeenten geld hebben gestort. Westerink heel stellig: 'Het is terecht dat de maatschappij bijdraagt aan het beheer van het landschap, zoals de Raad voor het Landelijk Gebied het formuleert: het landschap is immers van ons allemaal.'

Gekoppeld aan grond

Aanvankelijk gingen de ontwikkelingen snel. Alterra schreef uit eigen middelen het eerste rapport waarin de visie werd uitgewerkt. Cees Veerman (destijds bestuursvoorzitter van Wageningen Universiteit en Researchcentrum) maakte deel uit van de begeleidingscommissie van het onderzoek. Als minister (2002-2006) betoonde hij zich een groot voorstander van Boeren voor Natuur. Hij zegde toe de helft van het benodigde geld voor de gebiedsfonds te leveren, mits de regionale partijen de andere helft zouden opbrengen. Het geld was vrij snel bij elkaar. Grote vertraging ontstond bij het doorlopen van de Staatssteuntoets. De Europese Commissie beoordeelt daarbij of een dergelijke subsidiemaatregel de deelnemende boeren niet onterecht bevoordeelt. In juli 2006 kwam uiteindelijk de goedkeuring: de Europese Commissie verleende toestemming voor pilots in twee gebieden voor de duur van vijf jaar.

De ontwikkeling van contracten voor boeren die volgens Boeren voor Natuur zouden willen werken, bleek niet eenvoudig. De omschakeling naar een natuurgericht landbouwsysteem betekent een definitieve omvorming van delen van de grond naar natuur. Deze grond verschaalt en vernat en er moeten grote investeringen worden gedaan (compostplaat, schuren). En om een eventuele opvolger/nieuwe eigenaar de mogelijkheid te ontnemen het hele systeem weer te verrijken, dienen afspraken en geldstromen niet aan personen maar aan de grond gekoppeld te worden. Dit heeft juridisch gezien nogal wat haken en ogen. Een boerenbedrijf heeft vaak, naast eigen grond, gronden in pacht van verschillende eigenaren. Deze grondeigenaren moeten alle de notariële akte ondertekenen.

Pilot Biesland

Jan Duijndam meldde zich al in 2002 als eerste aan voor Boeren voor Natuur. Het biologische melkveebedrijf dat hij samen met zijn vrouw Mieke runt, is het laatste melkveebedrijf in de Polder van Biesland, ingeklemd tussen Delft, Den Haag, Pijnacker

en Delfgauw. Dienst Landelijk Gebied (DLG) had hier de opdracht bos te realiseren. Er kwam hevig protest: omwonenden bleken zeer gehecht aan het laatste restje open polderlandschap. En Duijndam zag in de ontwikkeling van natte agrarische natuur op zijn bedrijf voor recreanten, de enige manier om te kunnen blijven boeren. Hij had daar al verregaande ideeën voor, voordat hij werd gewezen op Boeren voor Natuur.

Vanaf 2002 ontwikkelde Duijndam landschapselementen als een slikstrook, natuurvriendelijke oevers en poelen. Het waterpeilbeheer werd aangepast en wandelpaden zijn aangelegd. Er is betrokkenheid van een grote groep vrijwilligers.

Uiteindelijk werd op 7 maart 2007 de samenwerkingsovereenkomst door de overheden getekend en op 1 januari 2008 ontving de familie de eerste vergoeding: Boeren voor Natuur is officieel van start. De belangrijkste wijziging in de bedrijfsvoering is nog het 'sluiten van de kringloop': binnen twee jaar zal het bedrijf eigen krachtvoer gaan verbouwen, en zullen er geen nutriënten van buitenaf meer worden aangevoerd.

In plaats van bos is er nu agrarische natuur die een deel van het jaar onder water staat; er zijn bloemrijke graslanden, slootkanten en een poel. Veel prikkeldraad is vervangen door sloten, takkenrillen en vlechthekken. 'Dit is een leuk voorbeeld van hoe lokale belanghebbenden de komst van bos hebben tegengehouden en pal zijn gaan staan voor cultuurhistorische kwaliteit', aldus Westerink.

Ze is enthousiast over het proces met gebiedspartijen: 'Ik vind het een enorm succes dat nog steeds zoveel mensen betrokken zijn. Het is echt een relatie tussen de boerderij en de omgeving: de wisselwerking tussen de boerderij en de steden eromheen.' De andere pilot omvat drie bedrijven op het Landgoed Twickel. Een collega van Westerink is hierbij betrokken.

Meer profijt

Er zijn wel beperkingen voor de toepassing van het bedrijfssysteem. Het concept is vooral geschikt voor de randzones rondom stedelijke en natuurgebieden. Westerink ziet twee ontwikkelingsrichtingen voor de landbouw: extensiveren via Boeren voor Natuur en intensiveren op een duurzame manier. 'Voor mijn part met alle high tech toeters en bellen. We moeten wel in Nederland, we hebben zo weinig ruimte dat we genoodzaakt zijn om alles op dezelfde vierkante meter te doen.'

En ten slotte: 'Ik hoop dat Jan en alle Gerit met Boeren voor Natuur aan de haal gaat. Ik wil heel graag van het monopolie af.' Maar hoe dan, de Europese Commissie gaf toch toestemming voor slechts vijf pilots voor de duur van vijf jaar? Het antwoord is verrassend: 'Via de Catalogus Groenblauwe diensten.' Afgelopen jaar onderzocht Westerink de mogelijkheden en het blijkt haalbaar Boeren voor Natuur te realiseren via de Catalogus (zie de publicatie Recepten voor Boeren voor Natuur met ingrediënten uit de Catalogus Groenblauwe diensten). Dat is de winst: meer profijt voor boeren én voor de natuur.

Leonie Heutinck
en Sjanet Niemantsverdriet

Judith Westerink studeert in 1998 af aan Wageningen Universiteit, in de studierichting tropische bosbouw. Na enkele projectbanen, gericht op de tropische bosbouw, gaat ze aan de slag bij de Bomenstichting en Arcadis. Sinds drie jaar is ze werkzaam bij Alterra en heeft ze stadsrandgebieden als werkterrein.